

Список використаних джерел

1. Огляд діяльності Укрсільбанку за перший операційний рік (27/XI 1923–I/X 1924) / Всеукр. С.-Г. Банк «Укрсільбанк». – Х.: Червоний друк, 1924. – 70 с.
2. Всеукраїнський Сільсько-Господарський Банк «Укрсільбанк» // Вістник Сільсько-Господарської Освіти. – 1924. – Ч. 1. – С. 58–59.
3. Відчит за другий оперативний 1924/1925 р. / Всеукр. С.-Г. Банк «Укрсільбанк». – Х., 1925. – 112 с.
4. Відчит Укрсільбанку за третій операційний 1925/1926 р. / Всеукр. С.-Г. Банк «Укрсільбанк». – Х., 1927. – 80 с.

Рубиль Гилязетдинов**ФИНАНСОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ АГРАРНОЙ ОТРАСЛИ УКРАИНЫ В 20-Х ГГ. ХХ ВЕКА (НА ПРИМЕРЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ «УКРСЕЛЬБАНКА»)**

Методом историко-научного анализа проанализировано состояние финансового обеспечения развития аграрной отрасли в Украине в 1923–1926 гг. на примере ведущего специализированного учреждения – Всеукраинского сельскохозяйственного банка. Определены предпосылки его появления, основные принципы деятельности, достижения в области сельскохозяйственного кредитования.

Ключевые слова: «Укрсельбанк», Всеукраинский сельскохозяйственный банк, Народный комиссариат земледелия УССР, кредитование, финансирование.

Rubil Gilyazetdinov**FINANCIAL SUPPORT OF AGRICULTURAL SECTOR IN UKRAINE IN THE 20'S YEARS OF TWENTIETH CENTURY (ON THE EXAMPLE OF «UKRSELBANK» ACTIVITY)**

Financial support of the agricultural sector in Ukraine in the 1923–1926 on the example of the leading specialized institution – Ukrainian Agricultural Bank is considered by the method of historical and scientific analysis. The preconditions of its appearance, the basic principles, achievements and developments in agricultural lending are outlined.

Key words: «Ukrsilbank», Ukrainian Agricultural Bank, the USSR People's Commissariat of Agriculture, lending, financing.

УДК 94(477)**Володимир Старка****ВІДОБРАЖЕННЯ ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНСТВА В УМОВАХ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ 1939–1941 РР. В ДОКУМЕНТАЛЬНІЙ СПАДЩИНІ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ**

На основі аналізу матеріалів шематизму, приватного листування та пастирських листів Андрея Шептицького досліджуються основні аспекти повсякденного життя західноукраїнського селянства. Розкрито пристосування до нових реалій життя, священників та мирян, в умовах суспільних трансформацій 1939–1941 рр.

Ключові слова: Андрей Шептицький, Греко-католицька церква, суспільно-політичні трансформації, повсякденне життя, селянство.

Винесена в заголовок статті проблема є актуальною, оскільки дає змогу розкрити особливості повсякденного життя західноукраїнського селянства в умовах суспільних трансформацій 1939–1941 років, крізь призму документів та епістолярної спадщини глави Греко-католицької церкви (далі – ГКЦ) А. Шептицького.

Наукова новизна статті ґрунтується на тому, що автор на основі, як опублікованих, так і невідомих широкому колу дослідників документів, не лише відтворює елементи повсякденного життя сільських жителів в умовах радянської тоталітарної дійсності, але й розкриває місце та роль священників у налагодженні повсякденного побуту досліджуваного періоду.

Мета статті – дослідження зміни у повсякденному житті західноукраїнського селянства в умовах суспільних трансформації 1939–1941 рр.

Висвітлити всі сторони повсякденного життя селян в умовах суспільно-політичних змін 1939–1941 рр. у обмеженому обсязі даної статті важко, тому її автор зосередився на розкритті тих аспектів, які відображені в документах ГКЦ.

Певні аспекти досліджуваної проблеми проаналізовано в наукових розвідках В. Войналовича [1], О. Лисенка [2], та Я. Стоцького [3]. Вплив і наслідки радянського тоталітаризму стосовно західноукраїнського села досліджено у монографіях Б. Яроша [18], та О. Мальярчука [19].

Основу джерельної бази статті складають архівні матеріали Центрального державного історичного архіву у м. Львові [12–17] та опубліковані матеріали духовної спадщини А. Шептицького [4; 7; 20–22].

Процес інкорпорації західноукраїнських земель до складу УРСР супроводжувався тотальною радянізацією краю. Це суспільно-політичне явище охопило усі сфери життя, включаючи систему органів місцевої влади, соціально-економічну організацію життя, духовно-культурні взаємини. Подібна докорінна трансформація відчутно позначилася на долі багатьох людей, руйнуючи усталений спосіб життя, ламаючи традиції тощо [8, с. 21]. В таких умовах, частина населення, здебільшого декласовані елементи та частина пристосованців, вітали соціалістичні перетворення, інша частина, переважно прихильники радикального націоналізму, не сприйняла радянської дійсності, домінуюча ж більшість сільського населення зайняло вичікувальну позицію та чекало на рекомендації церкви.

Домінантною у Східній Галичині була ГКЦ, і саме від позиції її лідера, багато в чому залежали суспільно-політичні настрої місцевого селянства [4, с. 27]. Митрополит Шептицький у пастирському посланні до духовенства від 26 вересня 1939 р. зазначав: «Обернулася картка історії, настала нова епоха. Стрічаймо її покірною молитвою...». Далі настоятель просив священників продовжувати душпастирську діяльність, та принагідно готувати «добрих господарів», які «на випадок браку священника» могли посвятити дитину, тощо. Митрополит рекомендував: «повинуватися владі, слухати законів, оскільки вони не противні Божому закону», проте закликав духовних осіб: «не будемо мішатись до політики і світських справ» [7, с. 7].

Разом з тим, на приєднаних територіях динамічно розвивалася радянська управлінська система. Для її легітимації, новою владою організовано кілька виборчих кампаній, які мали створити видимість участі простих громадян в управлінні державою. Зокрема, на 26 жовтня 1939 р., постановою політбюро ЦК ВКП(б), призначено проведення Народних Зборів, котрі мали узаконити новий територіально-правовий та суспільно-політичний устрій Західної України. Відповідно до вказівок нової влади, право голосу отримали всі мешканці ново приєднаних територій, котрі досягли 18-річного віку, незалежно від національності, віросповідання, освіти, соціального та майнового стану. На процес висунення й реєстрації кандидатів відводилося чотири дні (упродовж 14–17 жовтня) [6, с. 681].

Звиклі до австрійської та польської виборчих систем, західноукраїнські селяни, традиційно розпочали висувати делегатами, кращих господарів, сільську інтелігенцію, активних священників. Реалії в багатьох викликали здивування, коли замість поважних у селі осіб, представники нової влади рекомендували кандидатури місцевих бідняків, колишніх злодіїв та пияків. Показовим був випадок, який мав місце в с. Шибалин Бережанського району Тернопільської області, коли місцевим селянам представили кандидата, який навіть не володів українською мовою. Коли кандидатуру відхилили, представники «з району» запропонували малоземельного селянина Івана Пирого. На що один із присутніх на зборах підлітків вигукнув: «Пиріг-пияк!». Компромісною тоді стала кандидатура місцевого господаря Івана Дидика [5, с. 613]. Подібних ситуацій в селах було чимало.

Попри ексцеси, в цілому вибори до Народних Зборів відбулися, а їх учасники 26–28 жовтня у м. Львові одногосно висловилися і за встановлення радянської влади, і за возз'єднання Західної України з УРСР, націоналізацію землі та промисловості [6, с. 683]. У подальшому вибори та процес формування місцевих органів влади не оминали трагікомічні ситуації. Так, традиційно набожні селяни, на вибори йшли після відправи, що спричинило низьку явку виборців в першій половині дня. Цієї обставини не врахували організатори перших виборів. Зокрема, в с. Мислів Золочівського району Львівської області політрук Бубнов, син священника, який радо слухав колядок, під час виборів рекомендував селянам: «...йдіть рано до голосування, а після того до церкви» [13, арк. 82]. Натомість подальші виборчі кампанії часто супроводжувалися забороною проведення богослужінь в день виборів, або залякуваннями місцевих парохів [10, арк. 8]. Залучений до святкування у с. Августівка Зборівського району Тернопільської області чергової річниці жовтневої революції 8 листопада 1940 р., церковний хор, замість «Інтернаціоналу», через незнання, виконав «Ще не вмерла Україна», при тому, за словами пароха о. П. Олійника: «Приявні на святі представники влади щиро оплескували український гімн» [13, арк. 25 зв.].

Завершилося формування представницьких органів влади проведенням виборів до місцевих Рад 15 грудня 1940 р., які відбувалися за описаним вище сценарієм, про які тодішня радянська преса писала: «День закінчувався – чудовий, незабутній день, який приніс нову блискучу перемогу Сталінського блоку комуністів і безпартійних» [9, с. 7].

Перебравши таким чином владу, сталінський тоталітарний режим розпочав втілювати комплекс соціально-економічних та культурно-освітніх реформ. Упровадження нового комуністичного ладу на західноукраїнських землях супроводжувалося нищенням традиційного релігійного життя регіону, в якому найповажніше місце займала релігія.

Хоча після утвердження радянської влади жодна з традиційних українських церков – Українська греко-католицька, Українська автокефальна православна – офіційно не були заборонені, тиск на них посилювався [6, с. 687].

Експропріація церковних земель, та її подальший розподіл між малоземельними селянами викликали неоднозначну реакцію місцевого населення. Виховані в традиціях поваги до приватної власності, селяни, в переважній більшості, не наважувалися обробляти колишню церковну землю. Хоч і траплялися випадки, коли: «більшовицькі кличі поробили в релігійнім світогляді і в моральнім уровні значні і тріскі щілини: поняття приватної власності, релігійні практики (головно у чоловіків) улягли великому захитанню», що сприяло факту розподілу церковного поля між «місцевим шумовинням» та ситуації, коли парафіяльні будинки переобладнували під амбулаторії, школи чи клуби [13, арк. 26, 28 зв]. Натомість парох с. Дуліби Новострілецького деканату, тих, хто взяв церковну землю відлучав від церкви, через що, навіть місцеві бідняки під погрозами голови сільради не хотіли брати «церковне поле» [10, арк. 49в].

Ставлення представників радянської влади до служителів культу було далеким від ідеального. Так, голова сільради с. Миклашів Зборівського району Тернопільської області назвав пароха «пасажиром», якого потрібно позбутися та рекомендував останньому перекваліфікуватися на учителя [13, арк.56 зв.]. Не витримавши тиску, частина служителів культу, залишали свої посади. Зокрема, парох с. Підгайчики Золочівського деканату А. Мізь, з приходом більшовиків покинув службу і поступив на державну службу [13, арк. 28], колишній дяк с. Поляні Щирецького деканату В. Дума, в час релігійних свят і неділь працював на полі, зловживав, як і більшість місцевих парафіян алкоголем, а під час святкування 1 травня 1941 р. ніс перед маніфестацією портрет Й. Сталіна, з відступом більшовиків намагався відновитися на посаді дьяка [17, арк. 30].

Освітня реформа крім закриття духовних семінарій та освітніх закладів при релігійних згромадженнях, перешкождала викладанню Закону Божого в загальноосвітніх школах. Із шкільних приміщень виносили хрести та ікони, які заміняли портретами Й.Сталіна та В. Леніна, лекції безбожництва проводили на всіх предметах [10, арк. 49 в зв.]. Місцевих учителів на Рогатинщині напередодні Різдва та Великодня збирали на курси підвищення кваліфікації. Під час курсів, під час посту, у «Велику П'ятницю», педагогів змушували вживати м'ясні страви [15, арк. 48]. Разом з тим, дітей також змушували відвідувати уроки, під час великих релігійних свят [16, арк. 4]. Подібні дії викликали незадоволення як учнів, так і їх батьків. Зокрема у с. Загір'я Зборівського району Тернопільської області діти часто відмовлялися ходити до школи через заборону відвідувати храм [11, с. 282]. На подібні дії з боку радянської влади, митрополит А. Шептицький у посланні «Про виховання в родині», датованому листопадом 1939 р., рекомендував батькам навчати дітей: «як слід Божої науки», щоб ті вирости добрими мирянами, та патріотами своєї батьківщини [4, с. 9].

Крім того, представники радянської влади забороняли душпастирську діяльність греко-католицьких священиків у лікувальних закладах. Зокрема, чинилися перешкоди у здійсненні причастя помираючих. Поправити ситуацію, А. Шептицький намагався зверненням до генерального прокурора СРСР А. Вишинського, в якому він просив: «знаменитого правника, чоловіка благородного і великоможного» розтлумачити ст. 114 Кримінального кодексу СРСР та дозволити в лікувальних закладах відбувати «потіхи релігійні, про які недужі і конаючі перед смертю просять», оскільки відмова «викликає огірчіння людности та видається недужим і їх своякам дуже болючою кривдою» [12, арк. 38]. Подібна ситуація не покращувала ні і так незадовільного медичного забезпечення в західноукраїнському селі, не сприяла підтримці радянської влади місцевим населенням.

Адаптація до нових суспільно-політичних реалій змушувала чималу кількість селян масово звертатися до чарки, чого не спостерігалось у попередні періоди [16, арк. 9 зв.]. На подібну ситуацію змушений був реагувати А. Шептицький, який 15 лютого 1940 р. видав послання «Про небезпеку надуживання спиртних напоїв». Митрополит зазначав: «коли люди мають багато причин журитися і боятися про будучину, тоді є велика спокуса шукати потіхи чи сили в оп'янюючих напінках». Натомість розради потрібно шукати в: «...молитві та пості». Тим, хто не дослухається до слів настоятеля ГКЦ, А. Шептицький наводив слова апостола Павла: «пияцтво належить до тих діл тіла, котрі виключають із Божого царства» [7, с. 18].

Радянізація західноукраїнських земель значною мірою вплинула на зміну традиційного укладу повсякденного життя селян, формування нової системи влади, ліквідацією приватного землеволодіння, колективізацією, заборонаю приватної торгівлі, боротьбою з релігією. Це певною мірою посилювало і без того сильні антирадянські настрої місцевого населення. Духовна ж спадщина

А. Шептицького слугує безцінним джерелом з вивчення історії повсякденного життя західноукраїнського селянства, яка одночасно є пересторогою прийдешнім поколінням, щоб не повторити помилок минулого.

Список використаних джерел.

1. Войналович В. А. Партійно-державна політика щодо релігії та релігійних інституцій в Україні 1940–1960-х років: політологічний дискурс / В. А. Войналович. – К.: Світогляд, 2005. – 741 с. 2. Лисенко О. Є. Церковне життя в Україні в 1943–1946 р. / О. Є. Лисенко. – К.: Інститут історії України НАН України, 1998. – 404 с. 3. Стоцький Я. Держава і релігії в західних областях України: конфес. трансформації в контексті держ. політики 1944–1964 років: [Монографія] / Я. В. Стоцький. – К.: ФАДА, ЛТД, 2008. – 510 с. 4. Митрополит Андрей Шептицький у документах радянських органів державної безпеки (1939–1944 рр.). – К.: Українська видавнича спілка, 2005. – 480 с. 5. Піцань П. М. Шибалин / П. М. Піцань // Бережанська земля. Історично-мемуарний збірник. Том II. – Торонто – Нью-Йорк – Лондон – Сідней – Бережани – Козова, друкарня оо. Василян, Торонто, 1998. – С. 612–614. 6. Україна: політична історія. ХХ – початок ХХІ ст. / Редрада: В. М. Литвин (голова) та ін.. Редкол.: В.А. Смолій, Ю.А. Левенець (співголови) та ін.. – К.: Парламентське вид-во, 2007. – 1028 с. 7. Шептицький Андрей. Пастирські послання 1939–1944 рр., т. 3. – Львів: Видавництво «Артос», 2010. – ХХХІІ+828 с. 8. Радянські органи державної безпеки у 1939 – червні 1941 р.: документи ГДА СБ України / [Упоряд. Василь Даниленко, Сергій Кокін]. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. – 1311 с. 9. У дні виборів (З блокнота радіокореспондента П. Вишневецького) // Радіо. – 1940. – № 12. – С. 5–7. 10. Центральний державний історичний архів України, м. Львів, (далі – ЦДАІЛ України), ф. 201, оп. 1, спр. 36, 77 арк. 11. Олексюк В.С. Загір'я / В.С. Олексюк // Зборівщина: історія і сьогодення: Історико-краєзнавчий нарис / [Укл. М.Б. Бігус]. – Тернопіль: Воля, 2008. – С. 282–283. 12. ЦДАІЛ України, ф. 201, оп. 1, спр. 104, 39 арк. 13. Там само, спр. 34, 82 арк. 14. Там само, спр. 35, 57 арк. 15. Там само, оп. 1-р, спр. 38, 70 арк. 16. Там само, спр. 35, 66 арк. 17. Там само, спр. 41, 69 арк. 18. Ярош Б.О. Тоталітарний режим на західноукраїнських землях. 30 – 50-ті роки ХХ ст. (історико-політологічний аспект) / Б.О. Ярош. – Луцьк: Надтир'я, 1995. – 176 с. 19. Малярчук О. М. Тоталітаризм проти західноукраїнського села / О. М. Малярчук. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2008. – 228 с. 20. Митрополит Андрей Шептицький: Життя і діяльність. – Т. 1.: Церква і церковна єдність: Документи і матеріали. 1899–1944 / [Гол. ред. А. Кравчук]. – Львів: Свічадо, 1995. – 524 с. 21. Митрополит Андрей Шептицький: Життя і діяльність: Документи і матеріали 1899–1944. – Т. 2.: Церква і суспільне питання, Кн.1 : Пастирське вчення та діяльність / [За ред. А. Кравчука]. – Львів: Місіонер, 1998. – 572с. 22. Митрополит Андрей Шептицький: Життя і діяльність : Документи і матеріали 1899–1944. – Т.2. : Церква і суспільне питання, Кн. 2 : Листування / [За. ред. А. Кравчука]. – Львів : Місіонер, 1999. – 525 с.

Владимир Старка

ОТОБРАЖЕНИЕ ПОВСЕДНЕВНОЙ ЖИЗНИ ЗАПАДНОУКРАИНСКОГО КРЕСТЬЯНСТВА В УСЛОВИЯХ ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИХ ТРАНСФОРМАЦИЙ 1939–1941 ГГ. В ДОКУМЕНТАЛЬНОМ НАСЛЕДСТВЕ ГРЕКО-КАТОЛИЧЕСКОЙ ЦЕРКВИ

На основе анализа материалов шематизму, частной переписки и пастырских писем Андрея Шептицкого, исследуются основные аспекты повседневной жизни западноукраинского крестьянства. Раскрыто приспособление к новым реалиям жизни, священников и простых мирян, в условиях общественных трансформаций 1939–1941 гг.

Ключевые слова: Андрей Шептицкий, Греко-католическая церковь, общественно-политические трансформации, повседневная жизнь, крестьянство.

Volodymyr Starka

A REFLECTION OF EVERYDAY LIFE OF WESTERN PEASANTRY IN THE CONDITIONS OF SOCIAL AND POLITICAL TRANSFORMATIONS 1939–1941 IN DOCUMENTARY INHERITANCE OF THE GREEK CATHOLIC CHURCH

On the basis of shematyzmu, private messaging and pastoral letters Andrey Sheptytskyu studied basic aspects of daily life of the rural population of Eastern Galicia. Exposed adjust to the new realities of life, priests and laity simple in terms of social transformation in 1939–1941.

Key words: Andrey Sheptytskyu, the Greek Catholic Church, social and political transformations, daily life, the peasantry.